МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»

ШЕЛЕНКОВА Наталія Леонідівна

УДК 159.928:356.13:928

РОЗВИТОК У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

19.00.10 – організаційна психологія, економічна психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Сафін Олександр Джамільович,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, завідувач кафедри психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, доцент
Осьодло Василь Ілліч, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, кафедра суспільногуманітарних наук, начальник кафедри

Кандидат психологічних наук
Татарінов Євген Володимирович,
військова частина А1410, психолог

Захист відбудеться ___ _____ 2014 року о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.02 Університету економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м.Київ, вул. Лагерна, 30-32.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Університету економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м.Київ, вул. Лагерна, 30-32.

Автореферат розісланий «___» _____ 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук,
доцент В. Є. Шевченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з актуальних проблем сучасної освіти є професійна підготовка фахівця-психолога, професійні вміння якого відповідали б нагальним потребам суспільства. Спеціальність практичного психолога є особливою, яка вимагає від людини високого рівня вихованості, внутрішньої та зовнішньої культури, зразкового володіння собою. Сучасна система вищої освіти покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, професійної мобільності, продуктивності професійної діяльності і, як наслідок, кар'єрне зростання та самореалізацію. Крім успішного оволодіння ним необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями та практичними навичками, що є однією з умов ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійної кар'єри.

Аналіз психологічної літератури свідчить про те, що проблема професійної кар'єри знайшла широке відображення у працях зарубіжних та українських дослідників, в яких розкрито сутність професійної кар'єри, її функції, види, етапи здійснення, умови, що її обумовлюють, критерії успішності професійної кар'єри, особливості її здійснення представниками різних професійних груп тощо.

Забезпечення психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри є важливим напрямком професійної підготовки майбутніх фахівців, розробці якого присвячено чимало наукових праць вітчизняних (Г.О. Балл, Е.Ф. Зеєр, Р.В.Каламаж, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, К.Чарнецкі та ін.) та зарубіжних дослідників (Є.О. Клімов, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, Ю.П.Поварьонков, Ш.Дені, С.Н. Елліот, С.МакКларк, Е.МакКей, Д.Е.Мерфі, Дж.Ф.Фраверз та ін.), де, зокрема, останніми робиться акцент на формуванні ефективних педагогічних зразків і ролей на основі багатофакторних моделей професійно значущих особистісних якостей.

Між тим, незважаючи на багатогранність і багатоаспектність підходів до проблеми готовності особистості до майбутньої професійної діяльності, здійснення нею професійної кар'єри, на те, що питання фахової підготовки психологів у різних аспектах досліджувалися Л.В. Долинською, Ж.П. Вірною, Н.І. Пов'якель, Н.В. Пророк, О.П. Саннікової, В.А. Семиченко, І.В.Сингаєвською, Н.В. Чепелєвою, Н.Ф. Шевченко та іншими вітчизняними психологами, саме професійна підготовка студентів-психологів у системі освіти як складне, комплексне явище у сучасній психологічній науці розглянуто ще не достатньо повно. Виходячи з вищезазначених обставин і було визначено тему дисертаційного дослідження.

Виходячи з цього, **науковим завданням дослідження** є обґрунтування та розробка програми, спрямованої на розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри під час навчання у ВНЗ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до основних положень перспективного та поточного планів наукової та науково-організаційної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького і є складовою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і психології «Психологічні особливості впливу конкурентної поведінки на стосунки та навчання курсантів та студентів ВНЗ» (шифр 211-0131і).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (протокол № 11 від 3 червня 2010 р.) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні НАПН України (протокол №8 від 22.10.2013р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати структурно-функціональну модель та емпірично перевірити розроблену на її основі програму розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри.

Відповідно до мети визначено такі **задачі** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз стану дослідженості проблеми психологічної готовності майбутніх фахівців до здійснення професійної кар'єри.

2. Здійснити аналіз існуючої системи підготовки студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності у ВНЗ у контексті їхньої психологічної готовності до здійснення професійної кар`єри.

3. Обґрунтувати структурно-функціональну модель психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри.

4. Розробити та апробовувати програму розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх психологів у ВНЗ.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні особливості розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри.

Методи дослідження: з метою теоретичного аналізу проблеми психологічної готовності майбутніх фахівців до здійснення професійної кар'єри використовувались такі *теоретичні методи:* аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація теоретичних засад досліджуваної проблеми; *емпіричні* - дослідження потреби у розвитку індивідуально-психологічних якостей здійснювалось за допомогою анкети «Професійна кар'єра студентів» (Л.М. Карамушка, Т.М. Канівець) та методики контент-аналізу. Для визначення рівня розвитку компонентів психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри використовувались такі методики: когнітивного компонента готовності – анкета «Професійна кар'єра студентів» (Л.М. Карамушка, Т.М. Канівець) та методика контент-аналізу; мотиваційного компонента готовності – методики «Мотивація навчання у ВНЗ» Т.І. Ільїної, «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А.О. Реана, В.О. Якуніна,

«Визначення мотивації до роботи» Ф.Герцберга; операційного компонента готовності – методика «Діагностика стратегій поведінкової активності» Л.І.Вассермана, М.В. Гуменюка, анкета «Професійна кар'єра студентів» (Л.М.Карамушка, Т.М. Канівець) та методика контент-аналізу; особистісного компонента готовності – методики «Діагностика рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (адаптація Є.Ф. Бажина, С.О. Голинкіної, О.М. Еткінда) та «Діагностика лідерських здібностей» Є.Жарикова, Є.Крушельницького. Вивчення умов, що впливають на рівень розвитку психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри, здійснювалось за допомогою авторської анкети-«паспортички». *Математико-статистична обробка емпіричних даних* передбачала застосування таких методів: порівняння середніх значень, дисперсійний аналіз, кореляційний аналіз (t-критерій Стьюдента, коефіцієнт кореляції Пірсона, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена).

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

уперше:

розроблено структурно-функціональну модель та програму розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри;

удосконалено: зміст, структуру та рівні розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри;

отримали подальший розвиток: наукові уявлення про професійну кар'єру майбутніх психологів, процес підготовки до її здійснення під час навчання у ВНЗ, а також індивідуально-психологічні якості майбутніх психологів, розвиток яких забезпечує у них психологічну готовність до здійснення професійної кар'єри.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що вони сприятимуть оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх психологів під час їхнього навчання у ВНЗ та прискореному формуванню у них психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри, а також практики роботи психологічних служб освітніх та інших державних закладів та приватних установ. Узагальнені теоретичні та експериментальні результати роботи можуть бути використані в процесі викладання навчальних курсів «Психологія особистості», «Організаційна психологія», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Психологія праці», «Психологія професійної кар'єри» для підготовки майбутніх фахівців з проблеми професійної кар'єри в організації.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка про

впровадження від 13.11.2013 р.) та Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження від 14.11.2013 р.) та Кам`янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження від 11.11.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. У науковій статті «Особистісне та професійне самовизначення як психологічна основа реалізації особистості у діяльності», написаній у співавторстві з О. Д. Сафіним, особистий внесок здобувача полягає в аналізі сутності професійного самовизначення як психологічного феномену у контексті особистісної реалізації.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на таких науково-практичних конференціях і семінарах: *міжнародних* – «Основные парадигмы педагогики и психологии в XXI веке» (Харків, 2011), «Педагогика и психология: основные вызовы и пути их решения» (Харків, 2011), «Актуальні питання педагогічних і психологічних наук в XXI столітті» (Одеса, 2012), «Роль педагогіки та психології в сучасному світі» (Львів, 2012), «Педагогіка та психологія: сучасний і гуманітарний вимір» (Київ, 2012), «Педагогіка та психологія: досягнення та перспективи» (Київ, 2012), «Педагогіка та психологія: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень» (Київ, 2013), «Гуманітарні та суспільні науки: актуальні проблеми і перспективи розвитку» (Київ, 2013); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні» (Умань, 2012), «Проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні» (Умань, 2013). Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися й отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри практичної психології і лабораторії вдосконалення майстерності практичного психолога Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації за темою дисертації. Основні результати дослідження відображено у 18 наукових працях, з них у 5 статтях – у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 – у зарубіжному виданні, а також 11 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування) і 6 додатків. Основний зміст роботи викладено на 191 сторінці. Дисертація містить 19 рисунків та 17 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі теоретично обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено об’єкт, предмет і методи, відзначено наукову новизну та практичну значущість роботи, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження в практику, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «**Теоретичні засади психологічної готовності майбутніх фахівців до здійснення професійної кар’єри»** – викладено результати теоретичного аналізу наукових джерел, на підставі чого з’ясовано

сутність психологічної готовності особистості до діяльності, професійної кар'єри, а також основні підходи до їхнього вивчення у вітчизняній та зарубіжній психології.

У п.1.1 *«Сутність психологічної готовності особистості до професійної діяльності»* автор зазначає, готовність розглядається як первинна, фундаментальна вихідна умова успішного виконання діяльності будь-якої складності. За своєю суттю готовність являє ступінь мобілізації внутрішніх ресурсів людини з метою найбільш ефективного вирішення конкретних завдань. Термін «психологічна готовність» використовується у різних трактуваннях – від готовності до професійного досвіду та до по'єднання необхідних знань, вмінь, навичок з потребою у праці, з виділенням її видів і рівнів. У психології сформувалося три основних підходи до її розуміння - функціональний, особистісний та особистісно-діяльнісний. У межах функціонального підходу готовність розглядається як короткочасний або тривалий стан, в якому активізуються психічні функції, як вміння мобілізовувати фізичні і психічні ресурси, необхідні для ефективного здійснення діяльності (Ф.Генов, О.П.Ільїн, М.Д. Левітов, К.С. Нерсесян, В.М.Пушкін та ін.). У межах особистісного підходу готовність розглядається як прояв індивідуально-особистісних якостей, що обумовлено характером діяльності (К.О. Абульханова, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, К.С. Виготський, І.С.Кон, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, В.С. Мерлін, В.В. Столін, О.В.Шорохова та ін.). У межах особистісно-діяльнісного підходу готовність до діяльності розглядається як прояв індивідуальних, особистісних і суб'єктних особливостей, властивостей та якостей людини в їхній цілісності, що забезпечує людині можливість ефективного виконання своїх функцій (А.О.Деркач, М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович та ін.).

Загальною функцією психологічної готовності до діяльності є адаптаційна, що забезпечує пристосування людини до навколишнього середовища і виникаючої ситуації з метою оптимізації та досягнення найвищої продуктивності діяльності. Механізмом психологічної готовності є функціональна система, яка забезпечує відповідну поведінку особистості до умов професійної діяльності. Психологічний зміст рівнів готовності визначається тим, яке місце у структурі діяльності вони посідають і яку регулюючу функцію стосовно її компонентів вони виконують.

У п.1.2 *«Основні підходи до вивчення професійної кар'єри як психологічного феномену»* за результатами аналізу наукових праць В.І. Барка, А.О. Деркача, Т.В.Карамушки, А.К.Маркової, Є.О. Могильовкіна, О.Молл, Л.Г. Почебут, Д.Сьюпера, В.О. Чикер, Н.Ф.Шевченко, Е.Шейна, Д.Халла та ін. Автором констатовано, що існують три основні підходи до розкриття значення професійної кар'єри. У першому професійна кар'єра розглядається як професійне просування, професійне зростання особистості, її перехід від одних щаблів професіоналізму до інших, як траєкторія руху людини до вершини («акме») професіоналізму. У другому під професійною кар'єрою особистості розуміється посадове просування, де провідним є досягнення особистістю певного соціального статусу, певної посади. У третьому значенні розвиток

професіоналізму особистості поєднується із посадовим просуванням.

На основі положень організаційно-психологічного підходу автором зроблено висновок про те, що професійну кар'єру особистості слід розуміти як успішне проходження особистістю основних етапів професійної діяльності в організації, яке сприяє досягненню високих показників у професійній та соціальній сферах життєдіяльності особистості, її самореалізації, а також забезпечує ефективну діяльність самої організації.

З врахуванням наявних у літературі підходів (В.Г. Панок, Л.М.Карамушка, С.Д. Максименко, Н.В. Пророк, Н.Ф. Шевченко та ін.) при професійній підготовці майбутніх психологів особливо важливо враховувати значущість типів професійної кар'єри, які виділені за такими критеріями, як «можливість здійснення» та «активність працівника». Згідно з першим критерієм виділяють: «потенційну» професійну кар'єру (індивідуально спланована, коли особистість вибудовує трудовий та життєвий шлях за власними планами, потребами, здібностями та цілями; вибудовує «кар'єру-мрію», «кар'єру-бажання», яка суттєвим чином може впливати на її вчинки, поведінку і може бути реалізована повністю, частково або зовсім не реалізована); «реальну» професійну кар'єру (реалізовану, досягнуту в певному виді діяльності протягом конкретного часу і в конкретній організації). При цьому автор підкреслює, що фокусом його дослідження є підготовка майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, тобто «потенційної кар`єри».

У контексті розв'язання проблеми підготовки студентів до майбутньої професійної кар'єри важливим є врахування двох перших етапів професійної кар'єри, які передують власне професійній кар'єрі в організації: міркування з приводу майбутньої роботи, уявлення про кар'єру, освіта і тренування (А.М.Толстая); фаза, що передує самовизначенню, та фаза пошуку покликання (Ш.Бюлер), період росту та період «розвідки» (Д.Сьюпер), фаза готовності та розсудливості **(**С.Паркінсон). Зазначені етапи професійної кар'єри, на думку автора, відповідають певною мірою етапу навчання майбутніх психологів у ВНЗ, є обов'язковими і передбачають здійснення спеціальної підготовки до майбутньої професійної кар'єри.

У п.1.3 *«Аналіз стану сформованості компонентів психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри у ВНЗ»* проаналізовано сутність та зміст професійної підготовки студента-психолога у контексті його професіоналізації та професійного становлення.

Процес професійної підготовки – це процес, у якому перетинаються професійний та індивідуальний розвиток особистості. Саме у точці цього перетинання психологічна готовність особистості до професійної діяльності взагалі і до здійснення професійної кар'єри зокрема може бути розглянута як внутрішній психологічний механізм регуляції професійної придатності людини. Таким чином, професійна підготовка майбутнього фахівця в процесі вузівського навчання і його готовність до здійснення професійної кар'єри є невід'ємною складовою процесу його професіоналізації й обумовлена сукупністю індивідуально-психологічних якостей, що складають основу його особистісного потенціалу.

Професійну підготовку психолога-практика сучасні дослідники розглядають через розвиток у майбутніх фахівців професійного мислення (С.Д.Максименко, В.Г.Панок), соціальної активності (О.Ф. Бондаренко та ін.), професійної креативності (В.В. Клименко, В.О. Моляко), професійної компетентності (В.Г.Панок, В.В. Рибалка), критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (Л.М. Карамушка, В.Й.Бочелюк), формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика (Ж.П.Вірна, О.В. Киричук), формування пізнавальної активності (Т.А.Алєксєєнко), розвиток загальної та психологічної культури (В.В. Рибалка), як підготовку до науково-дослідницької діяльності (П.П. Горностай, Л.М.Карамушка). Вони вважають, що ця підготовка повинна здійснюватись у новій особистісно орієнтованій парадигмі, передбачати актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, орієнтуватися на формування професійної компетентності психолога, а також створення системи професійних навичок, які дозволяють досягати професійного успіху, самореалізації, набуття професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії.

Між тим за результатами аналізу існуючої системи підготовки майбутніх фахівців-психологів до професійної діяльності у системі вищої школи виявлено низку її вад: психологічна освіта найчастіше вибудовується за парадигмою засвоєння студентами об'єктно-орієнтованих знань з різних розділів фундаментальної психологічної науки, що не дозволяє їм сформувати цілісне і синергетичне уявлення про виникаючі психологічні проблеми і способи їхнього вирішення; спостерігається відірваність від реальної практики; найважливішим компонентом усієї сучасної освітньої практики є репродуктивно-пасивний характер засвоєння знань у готовому вигляді; дисципліни психолого-педагогічного циклу не забезпечують формування професійних вмінь з організації самоосвітньої та науково-творчої діяльності студентів на належному рівні, у майбутніх психологів відсутній досвід творчого застосування отриманих у ВНЗ знань в умовах реального професійного середовища.

У другому розділі – **«Обгрунтування структурно-функціональної моделі психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Задум та організація констатувального етапу емпіричного дослідження»** – теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри в процесі професійної підготовки, а також наведено загальну стратегію, мету, завдання та організацію констатувального етапу емпіричного дослідження.

У п.2.1 *«Структурно-функціональна модель психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри під час їхнього навчання»* обгрутновано можливості побудови зазначеної моделі. Аналіз літературних джерел та врахування специфіки задач дослідження надали можливість зробити попередні висновки щодо доцільності дослідження психологічної готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри у межах особистісного підходу, де готовність розглядається як

результат спеціальної цілеспрямованої професійної підготовки студентів-психологів і розуміється як довготривала готовність, що значною мірою визначає успішність їхньої учбової діяльності.

За своєю структурою психологічна готовність може містити такі основні компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний та власне особистісний. При аналізі змісту усіх компонентів психологічної готовності нами було враховано підхід Л.М. Мітіної щодо двох моделей професійної праці: моделі адаптивної поведінки, в основі якої лежить перший спосіб існування людини, і моделі професійного розвитку, заснованої на другому способі життєдіяльності. На нашу думку, для успішного здійснення професійної кар'єри для майбутнього психолога важливішою є друга модель, у якій людина характеризується здатністю вийти за межі безперервного потоку повсякденної практики, побачити свою працю у цілому і перетворити її у предмет практичного перетворення. Усвідомлення людиною своїх потенційних можливостей, перспективи особистісного і професійного зростання спонукає її до постійного експериментування, яке розуміється як пошук, творчість, можливість вибору. Аналогічні дані про існування двох форм професійного розвитку – пасивної (адаптивної) і активної (творчої, надситуативної) – отримані Ю.П. Поварьонковим. Разом з тим, на відміну від Л.М. Мітіної, він розглядає реалізацію пасивної моделі як перший етап професійного розвитку, коли провідна роль приділяється професійним вимогам. Це відзначається на стадії професійного навчання і на початкових етапах самостійної діяльності, аж до завершення професійної адаптації. Після завершення адаптації провідну роль починають грати внутрішні, психологічні чинники. Перехід на активну модель професійного становлення здійснюється на 4-5-му роках самостійної професійної діяльності.

Зазначені теоретико-методологічні підходи було покладено в основу побудови структурно-функціональної моделі психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри (рис. 1). Ця модель містить чотири взаємозалежних і складаючих єдине ціле модулі:

цільовий, що полягає у визначенні ступеня актуальності забезпечення психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар`єри;

діагностичний, що припускає визначення реального стану психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар`єри;

змістовно-проектувальний, який полягає у розробці проекту ідеальної моделі психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар`єри, яка досягається за допомогою спеціально відібраних для цієї мети методів, форм і засобів;

контрольно-оцінний, що припускає визначення ступеня психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар`єри.

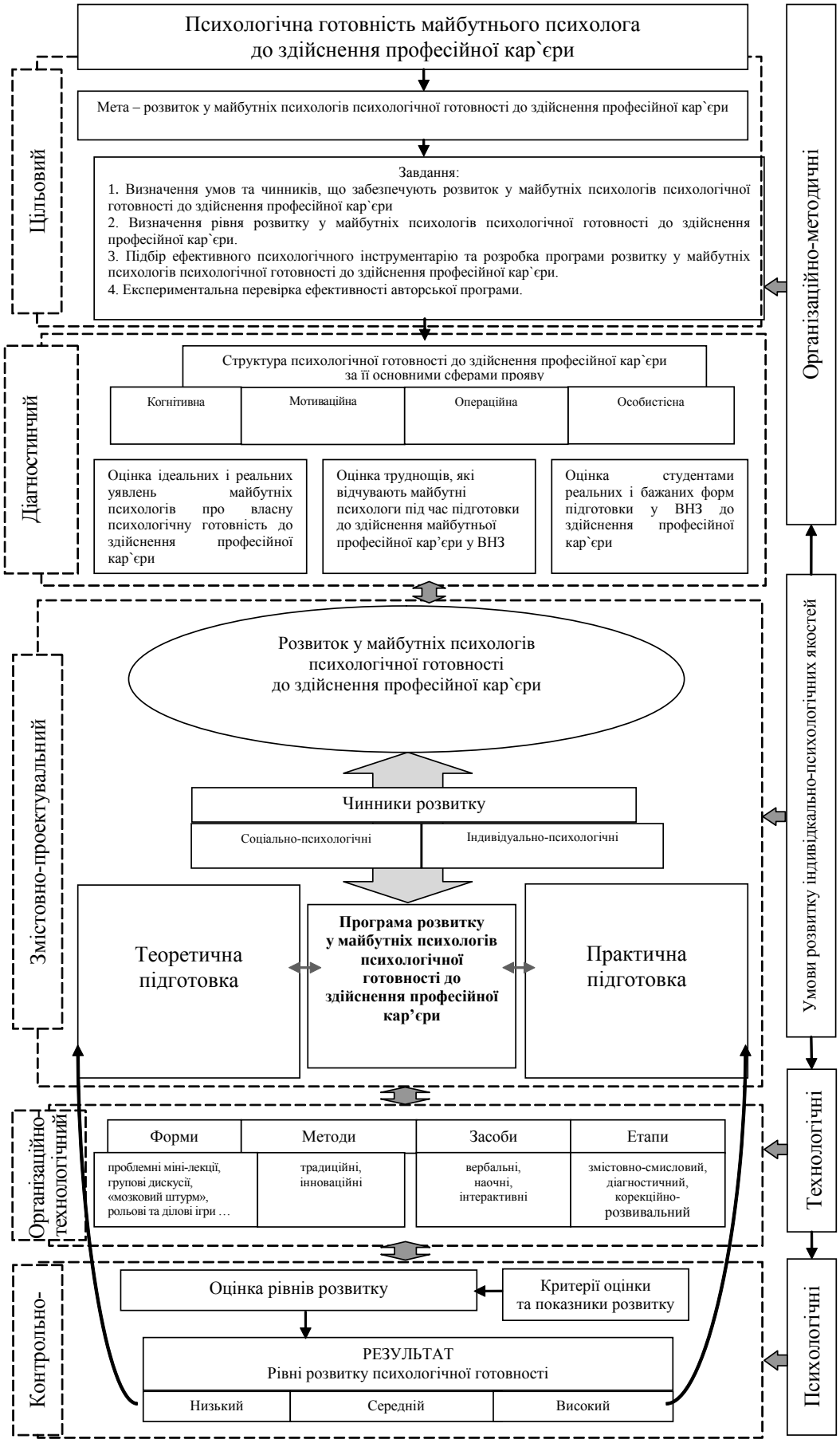

Рис. 1 - Структурно-функціональна модель психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар`єри та її розвитку

Аналіз отриманих у межах дослідження результатів дозволив визначити критерії і показники психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар`єри за основними сферами її прояву:

когнітивний (показники - знання студентами феноменів: «сутність кар'єри»; «співвідношення професійної кар'єри і сім'ї»; «успішність чоловіків і жінок у професійній кар'єрі»; «вікові показники здійснення професійної кар'єри»; «складові психологічної готовності студентів до здійснення професійної кар'єри»),

мотиваційний (показники - «базові» та «додаткові» мотиви навчання у ВНЗ, мотиви до роботи студентів-психологів),

операційний (показники - рівень розвитку активності щодо підготовки до здійснення професійної кар'єри,) рівень розвитку поведінкової активності),

особистісний (показники - рівень розвитку суб'єктивного контролю, рівень розвитку лідерських здібностей).

У п.2.2 *«Мета, завдання, методика, організація та результати констатувального етапу емпіричного дослідження»* розкрито програму констатувального етапу емпіричного дослідження та здійснено обґрунтування системи методичних прийомів і діагностичних методик. Також представлено результати емпіричного дослідження, у якому визначено рівень та умови розвитку психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри.

Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася у три етапи впродовж 2010–2013 рр. На першому етапі (2010 р.) проведено теоретичний аналіз проблеми, розроблено програму дослідження. На другому етапі (2011–2012 рр.) проведено констатувальний експеримент, упродовж якого було проаналізовано чинники та умови психологічної готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри; здійснено порівняльний аналіз реальних та бажаних форм їхньої професійної підготовки, розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. На третьому етапі (2013 р.) проведено формувальний експеримент, спрямований на апробацію програми розвитку психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, під час якого було використано систему проблемно-пошукових методів і активних форм навчання (проблемні лекції; групові дискусії; психологічні практикуми; рольові та ділові ігри; аналіз професійних ситуацій; метод проектів; метод домашніх творчих завдань та ін.).

Емпіричне дослідження проводилося на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У дослідженні взяли участь студенти 4-5 курсів, які навчаються за напрямом підготовки (спеціальністю) «Психологія», кваліфікація «практичний психолог». Вибірка формувалася таким чином, щоб до неї потрапила рівна кількість студентів з кожного курсу. Одна з груп була експериментальною (25 осіб), а друга – контрольною (50 осіб). Вік обстежуваних склав 20-22 роки, гендерний аспект при цьому до уваги не брався.

В експериментальній групі підготовка мала системний, цілісний характер

відповідно до розробленої автором програми, спрямованого на розвиток психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри. Студенти, які увійшли до контрольної групи, не охоплювалися авторською програмою. Обсяг програми складав 44 академічних години. Основна частина його відбувалася під час планових, нормативних занять, а додаткова в інших позанавчальних формах. Після кожної із тренінгових сесій студенти виконували творчі домашні завдання. У цей же період було проведено два діагностичні зрізи - перед початком та завершенням програми.

На початку було визначено труднощі, з якими зустрічаються студенти-психологи в процесі їхньої підготовки до здійснення професійної кар'єри та їхню питому вагу. Кількісно-якісний аналіз отриманих відповідей дав можливість розподілити ці труднощі на п'ять груп: труднощі, які пов'язані із діяльністю та поведінкою самих студентів (42,6%); труднощі, які стосуються діяльності (23,9%); труднощі, які стосуються діяльності організацій та установ (13,6%); труднощі, які стосуються взаємодії студентів з сім'єю (2,9); труднощі, які стосуються діяльності суспільства (2,8%). Найбільш вираженими, як показали результати дослідження, є труднощі, що стосуються діяльності та поведінки самих студентів-психологів, при цьому негативний вплив індивідуально-психологічних якостей самих студентів виявився головним (18,2%).

Виходячи із одержаних результатів, нами було визначено рівні розвитку психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Високий рівень розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри представлено у 10,6% опитаних, середній рівень притаманний 75,1%, для 14,3% характерний низький рівень мотиваційного компонента. Високий рівень розвитку когнітивного компонента виявлено у 22,6% опитаних, 43,7% мають середній рівень розвитку цього компонента, третина опитаних (33,7%) мають низький рівень розвитку когнітивного компонента. Високий рівень розвитку операційного компонента представлено у 22,8% студентів, середній у 62,1% учасників і 15,1% характерний низький рівень розвитку операційного компонента. Дослідження виявило недостатній рівень розвитку особистісного компонента психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Високий рівень виявлено лише у 12,4% опитаних, середній притаманний 42,4% учасників дослідження і низький характерний для 45,2% опитаних. Виявлено недостатній рівень розвитку загального показника психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, про що свідчить той факт, що високий рівень розвитку цього показника зафіксовано лише у 8,8% студентів, середній – у 63,3% опитаних, і низький рівень притаманний 27,9% опитаних. При цьому дані самооцінки майбутніми психологами рівня власної психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри є завищеними. Таким чином, в процесі дослідження встановлено недостатній рівень розвитку основних компонентів та загального показника психологічної готовності.

Далі було здійснено оцінку майбутніми психологами «реальних» та «бажаних» форм роботи ВНЗ щодо розвитку індивідуально-психологічних

якостей студентів з метою формування у них психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри та вивчення потреби студентів у додаткових заходах. В результаті було виділено п'ять бажаних, на думку опитаних, форм підготовки до здійснення професійної кар'єри: форми роботи, які «сфокусовані» на кар'єрі, що стосується майбутньої професії, мають чітко виражений практичний характер і зорієнтовані на вітчизняний досвід; форми, які мають переважно інформаційно-просвітницький характер, «сфокусовані» переважно на кар'єрі, що стосується майбутньої професії, і зорієнтовані на вітчизняний досвід; форми роботи, які мають переважно інформаційно-просвітницький характер, «сфокусовані» на майбутній кар'єрі взагалі і зорієнтовані на вивчення зарубіжного досвіду; форми роботи, які мають практичний характер, але не мають чіткої «сфокусованості» на кар'єрі, що стосується майбутньої професії, зорієнтовані на вивчення лише вітчизняного досвіду; форми роботи, які мають інформаційно-просвітницький характер, не мають чіткої «сфокусованості» на кар'єрі, що стосується майбутньої професії, та зорієнтовані на вітчизняний досвід.

За вираженістю «бажаних» форм опитані студенти віддають перевагу таким формам підготовки до здійснення майбутньої професійної кар'єри, які за своїм змістом «сфокусовані» на кар'єрі, що стосується майбутньої професії, мають чітко виражений практичний характер та зорієнтовані на вивчення зарубіжного досвіду. Як показали результати дослідження, існує великий розрив між більшістю бажаних та реальних форм підготовки майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Виявлено, що більше половини опитаних (62,2%) мають потребу в отриманні психологічної підтримки у процесі їх підготовки до здійснення професійної кар'єри. Найбільш сприятливим етапом для цього опитувані вважають навчання на старших курсах ВНЗ (61,3%). Найбільш доцільними формами, на їхню думку, є проведення соціально-психологічних тренінгів (50,7%), психодіагностичних обстежень стосовно індивідуально-психологічних якостей, які впливають на професійну кар'єру (41,6,0%), індивідуальних консультацій (32,7 %).

У цілому, результати констатувального етапу емпіричного дослідження виявили низку труднощів, з якими зустрічаються майбутні психологи в процесі їхньої підготовки до здійснення професійної кар'єри, недостатній рівень розвитку їхньої психологічної готовності у цьому напрямку та його обумовленість низкою чинників та умов. Виявлено розрив між більшістю бажаних та реальних форм їхньої підготовки до здійснення професійної кар'єри і виражену потребу студентів в адекватній ситуації, що склалася, психолого-педагогічній підтримці. Усе вищезазначене обумовило необхідність спеціальної підготовки майбутніх психологів студентів і розробки відповідної програми.

У третьому розділі – **«Емпіричне дослідження розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри»** – наведено загальну стратегію, мету, завдання та організацію формувального етапу емпіричного дослідження. Представлено результати експериментального впровадження програми психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Здійснено порівняльний аналіз та інтерпретацію даних, одержаних у контрольній і експериментальній групах студентів-

психологів.

У пп. 3.1 *«Зміст, структура та дидактична технологія апробації програми розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри»* зазначається, що при розробці програми автором враховано основні підходи до організації вищої освіти у сучасних умовах та організації навчальної діяльності студентів у ВНЗ, зокрема їхнього психологічного супроводу, принципи підготовки та проведення соціально-психологічного тренінгу та соціально-психологічного навчання, зокрема, у сфері організаційної психології. Окрім того, були проаналізовані підходи до розуміння сутності професійної кар'єри, рівень підготовки працюючих та майбутніх психологів загальні принципи та технології управління професійною кар'єрою, особливості підготовки студентів-психологів до здійснення до професійної кар'єри.

В експериментальній групі підготовка мала системний, цілісний характер відповідно до розробленої автором програми, спрямованого на формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри. Студенти, які увійшли до контрольної групи, не охоплювалися авторською програмою. Обсяг програми склав 56 академічних годин. Основна частина його відбувалася під час планових, нормативних занять, а додаткова в інших позанавчальних формах. Після кожної із тренінгових сесій студенти виконували творчі домашні завдання. У цей же період було проведено два діагностичні зрізи – перед початком та завершенням програми.

В основу авторської програми було покладено технологічний підхід, який розуміється як розробка (проектування) та впровадження спеціальних технологій, спрямованих на розв'язання конкретних проблем у діяльності організації та психологічну підготовку її працівників. Психолого-організаційну технологію, на думку автора підходу, можна визначити, як певну систему, яка містить такі основні компоненти: принципи (активності, самостійності, діалогічності, ситуативності, рефлексивності та ін.); основні компоненти (змістовно-смисловий, діагностичний та корекційно-розвивальний); методи (проблемно-пошукові та інформаційні); інтерактивні техніки (організаційно-спрямовуючі і змістовно-смислові); організаційні форми («комплексні» або «локальні» тренінги; навчальні курси тощо) у діяльності організаційних психологів, «сфокусовані» на практичне розв'язання конкретної проблеми в організації.

До основних компонентів програми належать: змістовно-смисловий – використання методів і форм роботи, які сприяють розумінню учасниками програми сутності явища та його суттєвих характеристик: сутність професійної кар'єри; основні види професійної кар'єри в організації; етапи професійної кар'єри; чинники професійної кар'єри; зміст та структура психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри та ін.; діагностичний – використання методів та форм роботи, які забезпечують діагностику психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри студентів-психологів; корекційно-розвивальний – використання методів та форм роботи, необхідних для оволодіння учасниками програми вміннями та

навичками, необхідними для розвитку психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри.

Програма «Розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри» складається із трьох розділів, які містять 10 тренінгових сесій. Перший розділ тренінгу (3 сесії) присвячено аналізу сутності професійної кар'єри особистості, її основним видам та етапам здійснення, а також умовам і та чинникам, що впливають на неї. Другий розділ тренінгу (3 сесії) стосується загального змісту психологічної готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри та висвітлення основних її складових. Третій розділ (4 сесії) стосувався розвитку у майбутніх психологів складових їхньої психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри (пізнавальна, мотиваційно-ціннісна, комунікативна та рефлексивна). Кожна тренінгова сесія реалізувалася на основі використання інтерактивних технік (проблемних міні-лекцій, групових дискусій, «мозкового штурму», рольових та ділових ігор, аналізу ситуацій, творчих домашніх завдань, психологічних практикумів тощо).

У пп.3.2 *«Аналіз ефективності впровадження програми розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри»* аналізуються та інтерпретуються одержані протягом формувального етапу емпіричного дослідження результати, за якими доведено ефективність авторської програми розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл майбутніх психологів ЕГ і КГ за рівнями розвитку у них компонентів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри до і після формувального експерименту (у %)

Рівні розвитку	Експериментальна група		Контрольна група	
	до	після	до	після
Мотиваційно-ціннісний компонент				
Низький	34,0*	11,0*	29,0	26,0
Середній	44,0*	45,0*	49,0	54,0
Високий	22,0*	44,0*	22,0	21,0
Пізнавальний компонент				
Низький	43,0*	25,0*	35,0	31,0
Середній	39,0*	44,0*	49,0	51,0
Високий	18,0*	31,0*	16,0	18,0
Операційний компонент				
Низький	19,0	12,0	21,0	23,0
Середній	73,0	69,0	68,0	63,0
Високий	8,0	19,0	11,0	14,0
Особистісний компонент				
Низький	51,0**	33,0**	52,0	49,0
Середній	31,0**	33,0**	33,0	33,0
Високий	18,0**	34,0**	15,0	19,0
Загальний показник психологічної готовності				
Низький	32,0*	17,0*	27,0	26,0
Середній	51,0*	47,0*	58,0	53,0
Високий	17,0*	36,0*	15,0	21,0

Примітки: ** – $p<0,01$; * – $p<0,05$.

У цілому, результати формувального експерименту довели можливість використання авторської програми для формування у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри шляхом розвитку у них індивідуально-психологічних якостей. Це проявилось, зокрема, у тому, що в ЕГ зафіксовано позитивну динаміку за чотирма критеріями ефективності програми, у той час як у КГ такої динаміки не спостерігалось. Зокрема, встановлено статистично значущі відмінності за критерієм χ^2 ($p<0,01$; $p<0,05$;) за показниками «когнітивний», «мотиваційний», «особистісний» компоненти та «загальний показник» готовності між ЕГ та КГ. Крім того, констатовано відмінності (на рівні тенденції $p<0,2$) за показниками «операційний» компонент готовності між ЕГ і КГ. Щодо КГ, то між результатами першого і другого зрізів статистично значущих відмінностей зафіксовано не було. Слід також зазначити, що за G-критерієм знаків також було підтверджено статистично значуще покращання результатів формувального експерименту в ЕГ після його проведення. Щодо КГ, то таких статистично значущих відмінностей виявлено не було.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні та розробці програми, спрямованої на формування у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри під час навчання у ВНЗ. Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки.

1. В процесі теоретичного аналізу проблеми психологічної готовності майбутніх фахівців до здійснення професійної кар'єри визначено сутнісні характеристики готовності особистості до професійної діяльності, а також професійної кар'єри як психологічних феноменів. Готовність розглядається як первинна, фундаментальна вихідна умова успішного виконання будь-якої діяльності. Готовність до діяльності виступає як системна характеристика конкурентоспроможного фахівця і може бути використана як інтегральний критерій оцінки прогнозування конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Термін «психологічна готовність» використовується у різних трактуваннях – від готовності до професійного досвіду та до по'єднання необхідних знань, вмінь, навичок з потребою у праці, з виділенням її видів і рівнів. З поглибленням вивчення психологічної готовності у психології сформувалося три основних підходи до її розуміння - функціональний, особистісний та особистісно-діяльнісний. Психологічна готовність як інтегральний системний параметр психіки характеризує особливості активації, доцільності і спрямованості професійної діяльності, ефективності її реалізації, регульованості і стійкості до чинників, що детермінують цю діяльність, а також успішної відновлюваності системи професійно-важливих якостей особистості для її подальших дій. Загальною функцією психологічної готовності до діяльності є адаптаційна, що забезпечує пристосування людини до навколишнього середовища і виникаючої ситуації з метою оптимізації та досягнення найвищої продуктивності діяльності. Механізмом психологічної готовності є функціональна система, яка забезпечує відповідну поведінку особистості до умов професійної діяльності.

У свою чергу термін «кар’єра» використовується у двох основних значеннях: у широкому значенні - як «життєва» кар’єра особистості, яке може стосуватися різних соціальних сфер життєдіяльності особистості; і у вузькому значенні, як поняття «професійна кар’єра», яке стосується лише професійної діяльності людини. Професійна кар’єра являє собою успішне просування особистості у певній сфері професійної діяльності, як свідомо обраний і реалізований людиною шлях досягнення професіоналізму та посадового зростання. Можна виділити декілька типів професійної кар’єри за такими критеріями: за рівнем стабільності (стабільна; звичайна; нестабільна; з множинними проблемами); за спрямуванням (вертикальна і горизонтальна); за успішністю (успішна, проблемна, неуспішна). Професійна кар’єра відіграє важливі функції: стимулюючу, породжувальну, оцінну, самоконтролю та самоусвідомлення. Про успішність професійної кар’єри можуть свідчити такі критерії: об’єктивні: соціальний успіх; послідовність проходження професійних позицій, які посідає працівник в організації та у професії тощо; суб’єктивні: ступінь задоволеності життєвою ситуацією; позитивне сприйняття професійних успіхів, професійного життя та власної ролі у ньому тощо.

В основі психологічної готовності майбутніх фахівців до здійснення професійної кар’єри перебувають їхні індивідуально-професійні якості, об`єднані певною архітектонікою. Процес професійної підготовки – це процес, у якому перетинаються професійний та індивідуальний розвиток особистості. Саме у точці цього перетинання психологічна готовність особистості до професійної діяльності взагалі і до здійснення професійної кар`єри зокрема може бути розглянута як внутрішній психологічний механізм регуляції професійної придатності людини. Таким чином, професійна підготовка майбутнього фахівця в процесі вузівського навчання і його готовність до здійснення професійної кар`єри є невід`ємною складовою процесу його професіоналізації й обумовлена сукупністю індивідуально-психологічних якостей.

2. За результатами аналізу існуючої системи підготовки майбутніх фахівців-психологів до професійної діяльності у системі вищої школи виявлено низку її вад: психологічна освіта найчастіше вибудовується за парадигмою засвоєння студентами об'єктно-орієнтованих знань з різних розділів фундаментальної психологічної науки, що не дозволяє їм сформувати цілісне і синергетичне уявлення про виникаючі психологічні проблеми і способи їхнього вирішення; спостерігається відірваність від реальної практики; найважливішим компонентом усієї сучасної освітньої практики є репродуктивно-пасивний характер засвоєння знань у готовому вигляді; дисципліни психолого-педагогічного циклу не забезпечують формування професійних вмінь з організації самоосвітньої та науково-творчої діяльності студентів на належному рівні, у майбутніх психологів відсутній досвід творчого застосування отриманих у ВНЗ знань в умовах реального професійного середовища. З огляду на це професійне навчання майбутніх психологів повинно бути осмислене та системно представлене як цілеспрямований процес розвитку їхніх індивідуально-психологічних якостей, оскільки успіх професійної підготовки майбутнього психолога, кінцевим результатом якого є його психологічна

готовність до здійснення професійної кар'єри, залежить від ступеня відповідності цих якостей вимогам професії, які необхідно розвивати під час навчання у ВНЗ.

В процесі емпіричного дослідження виявлено недостатній рівень розвитку як загального показника психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри (лише 8,8% - високий рівень, 27, 1% - низький), так і її окремих складових. При цьому дані самооцінки обстежуваними власної психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри виявилися завищеними. Крім того, зафіксовано суттєвий розрив між більшістю бажаних та реальних форм підготовки майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Найбільш «бажаними» формами такої підготовки, на їхню думку є форми, які за своїм змістом сфокусовані на майбутній професії, мають чітко виражений практичний характер та зорієнтовані на вивчення зарубіжного досвіду. Виявлено, що більше половини опитаних (61,1%) має потребу в отриманні психологічної підтримки в процесі їхньої підготовки до здійснення професійної кар'єри, і найбільш сприятливим етапом для цього вважається навчання на старших курсах ВНЗ (61,7%). Найбільш доцільними формами, на думку студентів, є проведення соціально-психологічних тренінгів, психодіагностичних обстежень (стосовно індивідуально-психологічних якостей, що впливають на професійну кар'єру), а також індивідуальних консультацій.

3. Обрані теоретико-методологічні підходи до вивчення психологічної готовності майбутнього психолога до здійснення професійної кар`єри було покладено в основу побудови відповідної структурно-функціональної моделі, яка містить п`ять взаємозалежних і складаючих єдине ціле модулів: цільовий, що полягає у визначенні ступеня актуальності розвитку індивідуально-психологічних якостей майбутніх психологів; діагностичний, що припускає визначення реального стану розвитку індивідуально-психологічних якостей майбутніх психологів; змістовно-проектувальний, який полягає у розробці проекту ідеальної моделі розвитку індивідуально-психологічних якостей майбутніх психологів; організаційно-технологічний, що полягає у практичному розвитку індивідуально- психологічних якостей майбутніх психологів за допомогою спеціально відібраних для цієї мети методів, форм і засобів; і контрольно-оцінний, що передбачає визначення ступеня досягнення цілей розвитку індивідуально-психологічних якостей майбутніх психологів як умови їхньої готовності до здійснення професійної кар`єри. Основними психологічними умовами розвитку психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри визначено: набуття студентами знань про сутність, види, етапи та чинники та умови здійснення професійної кар'єри; оволодіння вміннями та навичками, необхідними для її здійснення, а також рефлексивний аналіз та розвиток власних індивідуально-психологічних якостей, що впливають на їхню підготовку до здійснення професійної кар'єри.

4. Ефективною формою розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри може бути розроблена автором спеціальна програма, зосереджена на розвитку у них індивідуально-психологічних якостей, яка побудована на основі технологічного підходу з

використанням інтерактивних технік. В її основу покладено ідею переходу студентів-психологів в процесі їхньої підготовки у ВНЗ на вищі рівні розвитку у пізнавальній, мотиваційно-ціннісній, комунікативній і рефлексивній сферах. Аналіз статистично значущих показників показав, що у студентів-психологів експериментальної групи завдяки розвитку індивідуально-психологічних якостей підвищився рівень сформованості усіх компонентів психологічної готовності до здійсненя професійної кар'єри. У контрольній групі статистично значущих змін щодо зазначених критеріїв не спостерігалося.

Таким чином, проведеним формувальним експериментом верифіковано ефективність і дієвість авторської програми. В результаті цілеспрямовано організованого психолого-педагогічного впливу відбулася активізація розвитку індивідуально-психологічних якостей обстежуваних у пізнавальній, мотиваційній, комунікативній і рефлексивній сферах, що дає підстави зробити висновок, що розроблена програма не лише забезпечує досягнення високого рівня розвитку цих якостей у майбутніх психологів, а й підтверджує принципову можливість цілеспрямованого розвитку за їхньою допомогою психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри під час їхнього навчання у ВНЗ.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо вивчення основних шляхів та засобів гармонізації професійного та особистісного зростання практичних психологів, а також психологічних умов каталізації їхнього професійного просування в умовах недостатнього життєвого досвіду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шеленкова, Н. Л. Мотиваційні чинники вибору професії практичного психолога / Н. Л. Шеленкова // Вісник Національної академії оборони України. Зб-к наук.праць / гол. ред.В.В. Стасюк. – К.: НУОУ, 2010. – Вип. 5(18). – С. 226-230.

2. Шеленкова, Н. Л. Особистісне та професійне самовизначення як психологічна основа реалізації особистості у діяльності / О. Д. Сафін, Н. Л. Шеленкова // Збірник наукових праць Правничого вісника Університету «КРОК» / гол. ред. В.С. Сідак. – К., 2012. – Вип. 12 - С. 108-114.

3. Шеленкова, Н. Л. Індивідуально-психологічні особливості майбутнього психолога як основа потенціалу його професійного формування /Н. Л. Шеленкова // Вісник НА ДПСУ імені Б.Хмельницького. – Вісник Національної академії державної прикордонної служби України. Електронне наукове фахове видання. – Гол ред. Диденко Олександр Васильович. – 2012. - №4. – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_4/zmist.html

4. Шеленкова, Н. Л. Психологічний аналіз професійного формування майбутнього фахівця в процесі навчання / Н. Л. Шеленкова // Збірник наукових праць НА ДПСУ імені Б.Хмельницького. Гол. ред. Потапчук Є. М. – Хмельницький, 2012. - №64. – С. 16-25.

5. Шеленкова, Н. Л. Щодо результатів первинного дослідження

індивідуально-психологічних особливостей майбутніх психологів / Н. Л. Шеленкова // Вісник Національної академії оборони України. Зб-к наук.праць / гол. ред.В.В. Стасюк. – К.: НУОУ, 2013. – Вип. 2(33). – С. 305-310.

6. Шеленкова, Н. Л. Особенности развития личности студента / Н. Л. Шеленкова // Uzluksz Ta'lim / гол.ред. Рисбой Джураев. – Тошкент, 2011. – №1. – С. 90 – 93.

7. Шеленкова, Н. Л. Діагностика професійного потенціалу майбутніх психологів / Н.Л. Шеленкова // Проблеми вдосконалення майстерності практичного психолога: збірник наукових праць / За заг. ред. Діхтяренко С.Ю. – Умань: Видавничо–поліграфічний центр «Візаві», 2012. – С. 134-137.

8. Шеленкова, Н. Л. Психологічні особливості професійно важливих якостей практичного психолога / Н.Л. Шеленкова // Основные парадигмы педагогики и психологии в XXI веке: материалы международной научно-практической конференции по педагогике и психологии. – Харьков : Восточноукраинская организация «Центр педагогических исследований», 2011. – С. 59-61.

9. Шеленкова, Н. Л. Характеристика основних напрямків психологічної діяльності / Н. Л. Шеленкова // Педагогика и психология: основные вызовы и пути их решения: материалы международной научно-практической конференции по педагогике и психологии. – Харьков, 2011. – С. 46-47.

10. Шеленкова, Н. Л. Діагностика аксіологічного потенціалу майбутніх психологів / Н. Л. Шеленкова // Актуальні питання педагогічних і психологічних наук в XXI столітті : збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса, 2012. – С. 17-20.

11. Шеленкова, Н. Л. Діагностика комунікативного потенціалу студентів-психологів / Н. Л. Шеленкова // Роль педагогіки та психології в сучасному світі : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2012. – С. 42-43.

12. Шеленкова, Н. Л. Особливості особистісного та професійного самовизначення особистості / Н. Л. Шеленкова // Педагогіка та психологія: сучасний і гуманітарний вимір: збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2012. – С. 116-117.

13. Шеленкова, Н. Л. Психологічний механізм впливу індивідуально-психологічних особливостей майбутнього психолога на процес його професійного формування / Н. Л. Шеленкова // Педагогіка та психологія: досягнення та перспективи : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2012. – С. 23-25.

14. Шеленкова, Н. Л. Психологічний аналіз професійного формування майбутнього фахівця в процесі навчання / Н.Л. Шеленкова // Педагогіка та психологія: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень : матеріали міжнародної науово-практичної конференції. – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2013. – С. 47-50.

15. Шеленкова, Н. Л. Індивідуально-психологічні особливості майбутніх психологів як чинник їхньої готовності до здійснення професійної кар'єри / Н.Л.Шеленкова // Гуманітарні та суспільні науки: актуальні проблеми і перспективи розвитку. Збірник матеріалів II Міжнародної науково–практичної

конференції. – Історія. Педагогіка. Психологія. Ч.1. – Центр науково-практичних студій. –К., 2013. - С. 92-95.

16. Шеленкова, Н. Л. Етапи становлення особистості професіонала /Н. Л. Шеленкова // Актуальні проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні // Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції / гол. ред. С. Ю. Діхтяренко. – Умань, 2012. – С. 114-116.

17. Шеленкова, Н. Л. Професійне формування майбутнього фахівця як проблема психології: сутність та зміст / Н.Л. Шеленкова // Проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні: матеріали II Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції, 24 жовтня 2013 р. Гол. ред. Гриньова Н.В. – Умань: Візаві, 2013. – С. 123-125.

18. Шеленкова, Н. Л. Теоретичні основи вивчення індивідуально-особистісних особливостей студентів-психологів /Н. Л. Шеленкова //Психологічні аспекти формування творчої особистості вчителя, учня, студента : навчальний посібник / за заг. ред. Діхтяренко С. Ю. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – С.189-213.

АНОТАЦІЇ

Шеленкова Н.Л. Розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.10 - организационная психология; экономическая психология. – Высшее учебное заведение университет экономики и права «КРОК», Киев, 2014.

Представлено результати теоретичного аналізу наукових джерел, на основі яких з'ясовано сутність психологічної готовності особистості до діяльності, професійної кар'єри, а також основні підходи до їхнього вивчення у вітчизняній та зарубіжній психології. На основі положень організаційно-психологічного підходу автором зроблено висновок про те, що професійну кар'єру особистості слід розуміти як успішне проходження особистістю основних етапів професійної діяльності в організації, яке сприяє досягненню високих показників у професійній та соціальній сферах життєдіяльності особистості, її самореалізації, а також забезпечує ефективну діяльність самої організації.

Обгрунтовано, що дослідження психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри доцільно здійснювати теж у межах підходу, який дає можливість в процесі аналізу професійної кар'єри поєднати ресурси як особистості, так і організації, з метою задоволення потреб обох учасників професійної діяльності та забезпечення ефективності цієї діяльності. Обґрунтовано структурно-функціональну модель психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Проаналізовано стан сформованості основних компонентів психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри під час їхньої підготовки у ВНЗ. Констатовано недостатній рівень їхнього розвитку, що впливає на психологічну готовність майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Виявлено бажані форми розвитку у них цих компонентів в процесі професійної підготовки з метою забезпечення психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри.

Розроблено програму розвитку у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри. Розкрито її зміст, структуру, інтерактивні техніки програми, представлено результати експериментальної перевірки її ефективності.

Ключові слова: індивідуально-психологічні якості, майбутній психолог, психологічна готовність, професійна кар`єра, конкурентоспроможність.

Шеленкова Н.Л. Развитие у будущих психологов психологической готовности к осуществлению профессиональной карьеры. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.10 – организационная психология, экономическая психология. Университет экономики и права «КРОК». – Киев, 2014.

Представлены результаты теоретического анализа научных источников, на основе которых раскрыта сущность психологической готовности личности к деятельности, профессиональной карьеры, а также основные подходы к их изучению в отечественной и зарубежной психологии. На основе положений организационно-психологического подхода автором сделан вывод о том, что профессиональную карьеру личности следует понимать как успешное прохождение личностью основных этапов профессиональной деятельности в организации, которое способствует достижению высоких показателей в профессиональной и социальной сферах жизнедеятельности личности, ее самореализации, а также обеспечивает эффективную деятельность самой организации.

Обосновано, что исследование психологической готовности к осуществлению профессиональной карьеры целесообразно осуществлять в рамках подхода, который дает возможность в процессе анализа профессиональной карьеры объединить ресурсы как личности, так и организации, с целью удовлетворения потребностей обоих участников профессиональной деятельности и обеспечения эффективности этой деятельности. Обоснована структурно-функциональная модель психологической готовности будущих психологов к осуществлению профессиональной карьеры. Проанализировано состояние сформированности основных компонентов психологической готовности будущих психологов к осуществлению профессиональной карьеры во время их подготовки в ВУЗе. Констатировано недостаточный уровень их развития, что влияет на психологическую готовность будущих психологов к осуществлению профессиональной карьеры. Выявлены желаемые формы развития у них этих компонентов в процессе профессиональной подготовки с целью обеспечения психологической готовности к осуществлению профессиональной карьеры.

Разработана программа развития у будущих психологов психологической готовности к осуществлению профессиональной карьеры. Раскрыто содержание, структуру, интерактивные техники программы, представлены результаты экспериментальной проверки ее эффективности.

Ключевые слова: индивидуально-психологические качества, будущий психолог, психологическая готовность, профессиональная карьера, конкурентоспособность.

Shelenkova N. Development of future psychologists of psychological readiness for the implementation of professional career. – Manuscript.

Thesis for obtaining the Scientific Degree of the Candidate of Psychological Sciences in Speciality 19.00.10 – organizational psychology; economic psychology. – University of economy and right «KROK». - Kyiv, 2014.

Presents the results of theoretical analysis of scientific sources on the basis of which the essence of the psychological readiness of the individual to work and professional career, as well as the main approaches to learning in the domestic and foreign psychology. On the basis of the provisions of organizational and psychological approach the author concludes that the professional career of the individual should be understood as the successful completion of the personality of the basic stages of professional activity in the organization, which promotes the achievement of high parameters in professional and social spheres of life personality, its self-realization, a also ensure the efficient operation of the organization.

It is substantiated that the study of psychological readiness to exercise professional career to be implemented in the framework of the approach, which gives the possibility in the process of analysis of professional career combine resources as individuals and as an organization, to meet the needs of both the participants of the professional activity and ensure the effectiveness of these activities. Justified structural-functional model of psychological readiness of future psychologists exercise professional career. Analyzed is the state of the main components of the psychological readiness of future psychologists exercise professional career during their training at the University. Noted the insufficient development that affects the psychological readiness of future psychologists exercise professional career. Identified the desired shape development in them of these components in the process of professional preparation with the aim of providing psychological readiness for the implementation of professional career.

A programme for the development of future psychologists of psychological readiness to exercise professional career. Contents, structure, interactive technology program, presented the results of experimental verification of its effectiveness.

Key words: individual psychological qualities, a future psychologist, psychological readiness, career, competitiveness.